
ПРАВОВІ ОСНОВИ АДАПТУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СЛОВАЧЧИНИ ДО ВИМОГ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

*Ключкович Т.В.,
аспірант*

ДВНЗ «Ужгородського національного університету»

В умовах визначення Україною стратегічного курсу на інтеграцію національної системи вищої освіти у європейській освітній простір актуальним видається дослідження аналогічних процесів у країнах близького зарубіжжя, зокрема в Словацькій Республіці (далі СР). Словаччина підписала Болонську декларацію про єдиний європейський простір освіти [5] в червні 1999 р., що стало важливим імпульсом для модернізації системи вищої освіти. Для реформування вищої школи відповідно до європейських стандартів було створено відповідну правову основу, вдосконалення якої триває й нині.

Проблема реформування вищої освіти в контексті впровадження Болонської системи перебуває у фокусі уваги словацької науки, що відповідно позначається і на ступені дослідження проблеми. Сучасний стан, перспективи і проблеми модернізації вищої школи в Словаччині досліджують Я. Бургерова, Б. Косова, Н. Крайчова, А. Петрасова, Ш. Порубський, М. Радек та ін.

В рамках даної статті аналізуються основні нормативно-правові кроки на шляху інтеграції вищої освіти Словаччини до європейського освітнього простору.

У визначенні стратегії розвитку вищої освіти СР важливим було ухвалення 30 серпня 2000 р. урядом М.Дзурінди «Проекту концепції подальшого розвитку вищої освіти в Словаччині на 21 століття» [6].

У документі було зафіксовано поточний стан розвитку вищої освіти країни, встановлено основні орієнтири і механізми змін, підтверджено необхідність рухатися в напрямі гармонізації словацької вищої освіти з загальноєвропейськими цілями Болонського процесу. Критично оцінюючи стан словацької вищої освіти, окреслюючи її проблемні поля, концепція стала ідеологічною і матеріальною основою для підготовки нового закону про вищу освіту [1, с.30].

На початковому етапі модернізації системи вищої освіти СР здійснювалась у двох основних напрямках: по-перше, створення

правових основ шляхом ухвалення відповідних нормативних актів; по-друге, практичні дії з реалізації норм та інших ініціатив у освітньому процесі.

Правову основу щодо поступової реалізації принципів Болонської декларації було створено в 2002 р. Законом «Про вищі школи» [8] і Постановою Міністерства освіти СР «Про кредитну систему навчання» [7].

Новий Закон «Про вищі школи» [8], що вступив у дію 1 квітня 2002 р., врегулював широкий спектр питань щодо правового положення вузів, їх фінансування та управління, навчальних програм та спеціальностей, акредитації, статусу викладачів і студентів, їх соціальної підтримки та ін.

Даючи оцінку Закону «Про вищі школи», Б.Косова та Ш.Порубський підкреслюють, що, з одного боку, закон сприяв якісно іншому, динамічному розвитку вузів, але з іншого – залучив словацьку вищу освіту до всіх позитивів і негативів Болонського процесу [2, с.109].

Законодавчі нововведення істотно посилили автономію вузів, зокрема фінансову. Було запроваджено систему диверсифікації фінансових надходжень, що дозволило вузам залучати кошти з багатьох джерел шляхом власної діяльності, корпоративних грантових проєктів, також вузи стали власниками державного майна, яким раніше розпоряджалися як бюджетні організації.

Закон 2002 р. регламентував структурний поділ вузівської системи, виокремивши три типи навчальних закладів: громадські, державні та приватні, а також передбачив можливість діяльності іноземних ВНЗ.

У рамках Болонського процесу у ВНЗ запроваджені навчальні програми й академічні ступені трьох рівнів: 1) бакалаврський (Bc.); 2) магістерський (магістр – Mgr., Mgr.art.), інженерський (інженер – Ing., Ing.arch.), докторський (доктор – MUDr., MVDr.); 3) докторантський (доктор – PhD, ArtD, ThLic.)

Вступ Словаччини до Європейського Союзу (ЄС) у 2004 р. додав імпульсів реформуванню освіти в контексті виконання політичних планів і зобов'язань уряду, а також положень, зафіксованих у міжнародних угодах щодо розвитку Болонського процесу (Празьке комюніке в 2001 р., Берлінське комюніке в 2003 р. та ін.).

Відбувається безпосередня імплементація реформ вищої освіти. Відповідно до нормативних документів практично впроваджується кредитна система навчання на базі Європейської системи

трансферу кредитів (ECTS), яка спрямована на підвищення мобільності навчання студентів як в часовому (вибір темпу навчання), так і просторовому вимірах (вибір місця навчання). В процесі реформування реструктуризується система навчальних спеціальностей щодо їх кількості та змісту.

З метою контролю якості освіти у вузах Словаччини передбачено залучення незалежних акредитаційних агентств. Рейтингові інституції діють на міжнародному, європейському та національному рівнях (Academic Ranking of World Universities, European University Association, Akademická rankingová a ratingová agentúra) і здійснюють систематичний збір, оцінювання й поширення інформації про функціонування освітньої системи, при цьому оцінюючи якість вищої освіти на основі власних критеріїв. Оцінка якості рейтинговими інституціями має важливе значення з огляду на те, що вони здійснюють постійний моніторинг стану освітньої системи і прогнозують її розвиток, а також можуть здійснювати вплив на вдосконалення навчального процесу в цілому.

Закон «Про вищі школи» постійно оновлюється і вдосконалюється. Так, у 2007 р. було запроваджено загальнонаціональний реєстр студентів і викладачів, розширено перелік можливих джерел фінансування вузів, вдосконалено систему соціальної підтримки студентів та ін. Оновлений в 2008 р. Закон «Про вищі школи» доповнив, зокрема, структурування вузівської системи, ввівши такі категорії, як «університетська вища школа», «фахова вища школа», «вища школа». Зміни до Закону в грудні 2012 р. новелізували положення щодо обліку діяльності вузів, їх політики з дотримання якості навчання, стипендійного забезпечення та ін.

Таким чином, нормативно-правове регулювання в СР постійно оновлюється з метою вдосконалення різних аспектів діяльності вузів і функціонування вищої освіти в цілому.

Впровадження Болонського процесу загалом позитивно позначилося на розвитку національної вищої освіти, її інтеграції у європейський освітній простір, хоча проявилися і деякі труднощі чи виклики, з якими зіткнулися вузи в процесі адаптації.

Зокрема, Б.Косова і Ш.Порубський підкреслюють, що словацький варіант європеїзації вищої освіти здійснювався директивно без огляду на стан та традиції вузів, слабо узгоджувався з принципом поступової гармонізації Болонського процесу з національною системою освіти [2, с.109-110]. Поряд з декларуванням посилення автономізації вузів на практиці часто формувалися умови залеж-

ності словацьких ВНЗ від державно-адміністративних структур, що не відповідало трендам європейського розвитку.

Стандартизація навчання за трансферною системою ECTS сприяла демократизації, гнучкості системи вищої освіти в контексті індивідуального вибору темпу і місця навчання, що надзвичайно важливо для студентів різних форм навчання. Водночас кредитна система підвищила відповідальність саме студентів за організацію і етапність свого навчання.

Очевидним наслідком реформування стало поглиблення інтернаціоналізації вищої освіти і науки, що сприяло розширенню багатосторонньої взаємодії словацьких вузів, підвищенню їх конкурентоспроможності та відкритості, поліпшенню якості навчання та досліджень. Словаччина долучилася до програм ЄС у сфері освіти, науки та фахової підготовки, що передбачають мобільність студентів та викладачів, партнерську участь вузів у спільних проектах.

Посилення європейського вектору в функціонуванні словацьких університетів здійснюється шляхом впровадження нових дисциплін з європейською тематикою, а також поступової інституціалізації європейської проблематики через центри, кафедри та інститути європейських досліджень. Тематика європейських студій імплемтується до навчальних програм не тільки суспільно-гуманітарних спеціальностей, але й технічних, природничих напрямів з метою розширення бази знань для майбутніх фахівців європейського рівня.

Однією з особливостей розвитку вищої освіти в Словаччині є зростання кількості нових вузів, у т.ч. приватних, що сприяє плюралізації в наданні освітніх послуг, конкуренції між вузами та децентралізації управління освітою. Функціонування приватних вузів показує, що вища освіта може бути предметом інтересу і обов'язків не тільки держави. Якщо в період з 1959 по 1990 рр. було створено 6 нових вузів, то в 1991-1992 рр. – 5, в 1993-1997 рр. – 7, в 1998-2006 рр. – 12 [4, с. 11]. Враховуючи відносно велику кількість вищих навчальних закладів в Словаччині (державних – 3, громадських – 20, приватних – 13 [3]), у короткостроковій перспективі не очікується створення нових вузів.

Попри низхідну тенденцію народжуваності впродовж 1980-90-х рр., постійно зростає кількість студентів у 2000-х рр. Так в період з 1990 по 2007 рр. їх кількість збільшилася в 3,4 раза. Відповідно фіксується і збільшення кількості випускників вузів: в період з 1990 по 2006 рік зросла вона в 3,9 раза [4, с. 33]. Тобто все більше громадян отримують конкурентну освітню перевагу на ринку праці.

Однак у Словаччині існує проблема професійної спрямованості навчання, фіксується обмеженість зв'язку в площині «теорія – практика» навчання, і в результаті – проблема працевлаштування випускників. Рівень безробіття серед випускників ВНЗ є вище загальнонаціонального рівня безробіття. Серед основних причин слід назвати: невідповідну якість чи профіль підготовки, відсутність досвіду роботи та практичних навичок оволодіння професією. Їх додаткове навчання чи перекваліфікація для роботодавців часто є доволі проблематичними і витратними, тому диплом вузу втрачає вирішальне значення для роботодавців. Проблема також полягає в тому, що між університетами і роботодавцями (компаніями) часто немає угод чи усталеної практики регулярної комунікації [4, с. 29]. В цьому аспекті важливою є модифікація змісту підготовки фахівців відповідно до загальноєвропейських, регіональних чи місцевих потреб і вимог ринку праці. Забезпечення працевлаштування випускників вузів передбачає, що їх знання й уміння можуть бути використані на користь і в межах усієї Європи.

Водночас в освітній політиці робиться наголос на тому, що реалізація випускників на практиці повинна бути одним із головних критеріїв для фінансування державних і громадських університетів, які в даний час орієнтуються на збільшення кількості студентів у вузах.

Зростання кількості державних і громадських вузів зумовлює необхідність збільшення їх фінансування. Державні фінансові видатки на освітню сферу в період з 1990 по 2008 р. збільшилися в 2,2 раза, а на вузи у період з 2002 по 2008 р. – в 1,7 раза [4, с.33]. Рівень видатків з бюджету на освіту і науку в Словаччині є одним з найнижчих показників як серед старих, так і нових членів Європейського Союзу.

Нинішня система державного фінансування в СР не дозволяє в повній мірі забезпечити потреби університетів і вимагає оптимізації. Саме тому перспективним видається підхід держави і самих вузів до пошуку альтернативних джерел фінансування через надання платних освітніх, консультаційних послуг, поглиблення фінансової співпраці вузів, отримання грантів, розробки інвестиційних програм розвитку університетів та ін.

Таким чином у процесі реалізації Словаччиною євроінтеграційної стратегії відбулися значні зміни в системі вищої освіти, орієнтовані на оновлення нормативно-правового забезпечення, модернізацію змісту і методів підготовки фахівців в умовах Болонського

процесу. Попри окремі труднощі в Словаччині впроваджується механізм забезпечення європейської якості вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Educational System in Slovak Republic. – Bratislava: Institute of Information and Prognoses of Education, 2005. – 42 s.
2. Kosová B. Transformane premeny slovenskeho školstva po roku 1989 / Beata Kosová, Štefan Porubsk. – Bansk Bystrica : Pedagogick fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici , 2011. – 168 s.
3. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minedu.sk/vysoke-skoly-v-sr/>
4. Radek M. Vysoké kolstvo na Slovensku – realita, problém a možne riešenia / Miroslav Radek a kol. – Bratislava : EPPP, 2008. – 38 s.
5. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf
6. Uznesenie vlády SR 685/2000 z 30. augusta 2000 k navru koncepcie dalieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vlada.gov.sk/>
7. Vyhlaska Ministerstva kolstva Slovenskej republiky č. 614/2002 Z.z. z 27. septembra 2002 o kreditovom systéme štúdia // Zbierka zákonov. – 2002. – iastka 239. – S. 6250- 6264.
8. Zákon . 131/2002 Z.z. z 21. februára 2002 o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov // Zbierka zákonov. – 2002. – iastka 58. – S. 1462-1514.